

УДК (371+37.064)(410)

Вікторія Бобошко

**УЧАСТЬ БАТЬКІВ, УЧИТЕЛІВ І ГРОМАДСЬКОСТІ  
В УПРАВЛІННІ ШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ  
(НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)**

*Стаття присвячена висвітленню досвіду Великої Британії щодо участі батьків, учителів і громадськості в управлінні шкільною освітою. Простежено генезу становлення цієї участі, розглянуто основні форми її реалізації. З'ясовано, що найбільш повно зазначена участь реалізується шляхом створення шкільних рад, батьківських і вчительських асоціацій, що діють на загальнонаціональному та місцевому рівні. Розглянуто питання підготовки членів шкільних рад до управлінської діяльності, способи її здійснення; подано змістову характеристику звітності шкільних рад про рівень розвитку школи, задоволення освітніх запитів учнів та їхніх батьків.*

**Ключові слова:** Велика Британія, батьки, вчителі, місцеві органи управління, громадськість, взаємодія.

*Статья посвящена представлению опыта Великобритании относительно участия родителей, учителей и общественности в управлении школьным образованием. Прослежен генезис становления этого участия, рассмотрены основные формы ее реализации. Установлено, что наиболее полно указанное участие реализуется путем создания школьных советов, родительских и учительских ассоциаций, которые действуют на общенациональном и местном уровнях. Рассмотрен вопрос подготовки членов школьных советов к управленческой деятельности, способы ее осуществления; представлено содержательную характеристику отчетности школьных советов относительно развития школы, удовлетворения образовательных запросов учащихся и их родителей.*

**Ключевые слова:** Великобритания, родители, учителя, местные органы управления, общественность, взаимодействие.

*The article deals with the illumination of experience of Great Britain in organized the participating of parents, teachers and public in management of school education. Genesis of becoming of this participation is traced, the basic forms of its realization are considered. It is found out, that most full the marked participation will be realized by creation school-boards, paternal and teaching associations that operate on a national and local level. To enhance the effectiveness of the school board members provided their specially developed*

*informative materials, trained in short term courses, organized with the support of national and local associations accountable for their work to parents and members of the public. The question of preparation of members of school-boards to administrative activity, methods of its realization are lighted out; semantic description of accounting of school-boards is given about the level of schools' development, satisfaction of educational queries of students and their parents presented.*

**Key words:** *Great Britain, parents, teachers, local organs of management, public, co-operation.*

Формування та розвиток дитини шкільного віку відбувається під дією численних впливів, насамперед тих, що надходять від батьків, інших дорослих членів родини, вчителів. Це зумовлює пошуки шляхів оптимізації взаємодії сім'ї і школи як важливого чинника узгодження вимог, що висувуються до розвитку особистості дитини, підвищення її навчальної успішності, привласнення моральних і соціальних цінностей, засвоєння суспільно визнаних моделей поведінки. У цьому контексті актуалізується звернення до зарубіжного досвіду, зокрема досвіду Великої Британії, де спостерігається зміщення акцентів у бік активізації взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу на демократичних засадах. Практично не існує школи, яка б не вступала у таку взаємодію з батьками учнів, представниками різних громадських організацій та органів місцевого управління.

Важливість цих питань, основні способи їх вирішення розкрито в працях Е. Денисової, М. Євтуха, Т. Кравченко, І. Курдюмової, Е. Петрищева, Н. Стребкова.

Серед британських педагогів, які досліджують проблеми взаємодії батьків, учителів і громади, слід назвати У. Дамона, К. Дау, М. Крафта, Ф. Мея, Р. Пача, Р. Флетчера, П. Чидмена, які переконані в тому, що чим краще вчитель знає про життя дитини поза школою, тим краще він розуміє її потреби, може більш успішно організовувати освітній процес, скоординувати зусилля сім'ї, школи та громади у вихованні зростаючої особистості. Адже ланцюжок «педагог – учні» завжди має ще одну ланку – «батьки». Тому без співробітництва з батьками школа ніколи не стане для учнів школою радості, завжди залишатиметься чужою [7].

Однак проблема організації взаємодії батьків, учителів, представників громадських організацій та органів місцевого управління у Великій Британії не є повністю вичерпаною, потребує подальшого аналізу та цілеспрямованого вивчення.

Мета статті – на основі аналізу наукових джерел розкрити особливості запровадження взаємодії вчителів, батьків, органів місцевого управління та представників громадськості у Великій Британії для підвищення якості навчання та виховання дітей.

Увага до інтеграції сім'ї і школи, запровадження співробітництва батьків і вчителів на демократичних принципах припадає на 70 роки ХХ століття.

До цього часу батьки виключалися з освітньої політики та практики, а вчителі намагалися стримувати їхнє втручання у діяльність освітньої системи. І хоча наприкінці 1940 – початку 1950 років значно збільшується кількість асоціацій батьків і вчителів, не існувало центрального органу, який міг би скоординувати їхню діяльність. Водночас спостерігається об'єднання окремих асоціацій у Національний Координаційний центр, представники різних регіонів створюють єдиний орган управління Державну федерацію батьків і педагогів.

Подальший розвиток співробітництва сім'ї і школи у Великій Британії пов'язано з Plawden Report (1967 р.) – «Діти і початкова школа», в якому набули висвітлення різні типи взаємодії вчителів з батьками (асоціації вчителів і батьків, зустрічі батьків з учителями, інформація для батьків, відвідування вчителями сімей учнів), запропоновано програму з координації взаємовідносин сім'ї та початкової школи, яка орієнтувала на дотримання таких положень:

- 1) організація регулярних зустрічей батьків і класних учителів;
- 2) проведення індивідуальних бесід з батьками;
- 3) підготовка школою регулярних письмових звітів про кожну дитину;
- 4) організація позашкільних заходів з метою ефективного використання дозвілля дітей, залучення батьків до більш активної участі в житті школи [8].

На важливості тісного співробітництва й інформаційного обміну між школою і сім'єю наголошувалося у доповіді Gittens report («Початкова школа в Уельсі») [5, с. 26].

Поступово деякі місцеві органи управління починають призначати батьків членами шкільних рад; у 1977 році висувається пропозиція про створення на місцевому рівні представницького органу – шкільної ради, в якому батьки виступали рівноправними партнерами.

У 1980-ті рр. для послаблення позиції пролейбористських місцевих органів управління і посилення процесу запровадження в їхню діяльність демократичних принципів британський уряд залучає батьків до управління школами шляхом введення їх до шкільних рад.

Унаслідок реформи 1988 року, яка на законодавчому рівні закріплювала порядок формування шкільних рад, визначення їх кількісного та якісного складу, ради набувають вагомого впливу, одержують владні повноваження, поділяючи відповідальність за управління школою з директором і старшими шкільними менеджерами.

Посилення участі громади в управлінні освітою висунуло на порядок денний вимогу забезпечення членів шкільних рад певною підготовкою. З

цією метою у 1987 році 54 % місцевих органів управління освітою запроваджують короткотермінові курси, що організовувалися центром, інші обмежувалися призначенням координаторів з цих питань.

У 1988 році уряд Великої Британії спеціально виділив кошти на проведення підготовчих курсів для учасників шкільних рад. Як наслідок, кількість місцевих органів, які пропонували відповідну підготовку на різних курсах і ввідних сесіях, збільшилася до 82% від загальної їх кількості. Найбільшого поширення набули короткотермінові курси, які проводилися перед засіданнями шкільних рад, а також курси, які діяли на базі шкіл.

Згідно із законом 1992 року, шкільні ради несуть відповідальність за повідомлення певної інформації органам інспекції, ознайомлення батьків зі змістом підсумкової доповіді інспектора та дії, запроваджені після інспекції. Один із принципів управління – забезпечення прозорості, транспарентності як самого навчального процесу та процесу управління, так і отриманих результатів. Прозорість забезпечується публічною звітністю [6].

У 1996–1997 рр. розробляються та запроваджуються вимоги Національної професійної кваліфікації для вчителів. Серед інших вимог, цей документ містив інструкції про роботу зі шкільними радами. В Англії та Уельсі школи наділяються правами самоврядування.

Шкільні ради відповідають за формування шкільного бюджету, а також за вироблення політики та визначення провідного напрямку діяльності школи. Усі ці питання вирішуються в процесі консультування з директором і старшими викладачами. До повноважень таких рад належать: затвердження на посадах учителів, вирішення питань щодо заробітної плати, нагляд за виконанням національного навчального плану, підтримка впевненості батьків у тому, що вони обізнані з усіма аспектами роботи школи, виключення учнів за погану поведінку.

Школи підзвітні шкільній раді, яка, у свою чергу, несе відповідальність перед батьками і місцевими органами управління. Ці ради користуються великою автономністю, однак посилення цієї автономності може призводити до посилення влади директора, який часто справляє визначальний вплив на рішення шкільної ради.

Звертаючись до розгляду проблеми участі батьків у роботі шкіл за кордоном, І. Курдюмова акцентує увагу на тому, що це явище становить одну зі складових децентралізації освітньої системи. Адже школи, які управляються шкільними радами, до складу яких обов'язково входять батьки, ухвалюють рішення щодо навчальних планів і програм, набору вчителів. При цьому спостерігаються намагання уряду перекласти питання з фінансового забезпечення шкіл на місцеві громади та батьків. Проте це може спричинити посилення нерівності шкіл у різних регіонах. Не можна не зважати й на той факт, що помітна кількість батьків цілком виправдано

---

вважає, що вони сплачують державі податки, тому вона зобов'язана фінансувати освіту в країні, а не сподіватися на додаткові виплати батьків [3].

Сьогодні шкільні ради – це поєднання обраних (батьки та вчителі), призначених (місцеві органи управління) і кооптованих членів, які запрошуються для проведення експертизи. Передбачається, що шкільні ради уособлюють баланс інтересів основних зацікавлених у діяльності школи сторін – учнів, батьків, педагогів, представників місцевої громади і місцевої ділової спільноти [2]. При цьому не існує однозначних вимог щодо кількості членів шкільної ради, яка залежить від кількості учнів. Наприклад, у школі, де навчається 600 учнів, до складу ради входять п'ять батьків, п'ять представників місцевої влади, два вчителі, шість кооптованих членів і директор.

Місцеві органи влади забезпечують членів шкільних рад професійно розробленими друкованими, відео та CD-ROM матеріалами. Діє місцева радіопрोगрама і спеціально створені телефонні лінії, призначені надавати допомогу членам шкільних рад. Кожне освітнє видання регулярно випускає хоча б один підручник для членів шкільних рад, відкрито відповідні рубрики у щомісячних і щотижневих журналах.

Підготовка членів шкільних рад відбувається за сприяння національних і місцевих асоціацій членів шкільних рад: Національної асоціації менеджерів і членів рад, Асоціації підготовки членів шкільних рад, Національної Ради з підготовки членів рад. При цьому означені організації не залежать від місцевих органів управління, хоча у більшості випадків були створені саме за їх ініціативи, й очолюються членами шкільних рад. Відвідування курсів з підготовки членів шкільних рад – добровільне, викладачами працюють директори шкіл і викладачі вищої школи, а також професіонали в галузі освіти.

Основний механізм звітності шкільних рад – щорічна доповідь на загальних зборах батьків і представників громадськості, які можуть проводитися за використання таких видів взаємодії учасників: підтверджуюча, взаємодіюча, партнерська. У школах поширені й неформальні механізми звітності: стіннівки, повідомлення, неформальні зустрічі. Мережі шкільного управління із залученням громадськості розвиваються не лише у горизонтальній (збільшення кількості шкільних рад), а й вертикальній площині – створення національних і місцевих асоціацій, які не залежать від місцевих органів управління. Наприклад, Національна конфедерація асоціації батьків і вчителів, а також асоціації, створені в місцевих органах управління для шкіл, мають можливість залучатися до формування освітньої політики, відображаючи інтереси більше 22 тисяч шкіл [4, с. 75].

Отже, шкільні ради можна розглядати як орган, який реалізує демократичні тенденції в управлінні школами і дає змогу робити висновки

---

про участь громадськості в управлінні навчальними закладами.

Вплив Міністерства освіти Великої Британії на діяльність шкіл доволі обмежений. Він регулює основні принципи навчального процесу, але вирішення багатьох питань покладено на інші органи:

- місцеву владу (Local Authorities);
- шкільне управління (School Governing Bode);
- батьківський комітет (Parents Council);
- асоціацію батьків і вчителів (РТА, Parents & Teachers Association)

[1].

Найбільш широкими повноваженнями володіє шкільне управління, до якого входять учителі, батьки, учні, представники громади, місцевої влади, у деяких випадках церкви. При цьому кількість батьків має становити не менше третини.

Не існує жодних суттєвих обмежень для того, щоб стати членом шкільного управління: не вимагається досвід роботи в освітній сфері, не обов'язкова наявність дітей. Необхідно лише досягти віку старше 18 років. Для бажаючих залучитися до шкільного управління проводяться безкоштовні підготовчі онлайн курси та інструктивні заняття у самій школі, від них вимагається заповнити анкету й взяти на себе роль волонтера не менше, ніж на чотири роки. Той, хто став членом цієї організації, зобов'язаний стежити за життям школи, відвідувати збори й удосконалювати свої знання під час відповідних тренінгів [1].

Щодо батьків, їм значно важче потрапити до складу шкільного управління. Серед них проводяться справжні вибори з голосуванням і виборчими кампаніями.

Завдання шкільного управління полягають у тому, щоб:

1. Наглядати за розвитком школи у певному напрямі.
2. Здійснювати контроль за роботою директора і шкільного персоналу.
3. Здійснювати перевірку витрат шкільних коштів.
4. Планувати шкільний бюджет.
5. Коригувати, за потреби, навчальні програми, гарантувати їх доступність для всіх учнів.
6. Наглядати за безпекою шкільних приміщень.
7. Визначати шкільні цінності і проводити моніторинг їх дотримання, у тому числі, й дотримання дисципліни.
8. Наймати і звільняти співробітників школи, не виключаючи директора, визначати розміри їх заробітної плати, наглядати за відповідністю вчителів займаним посадам.
9. Підтримувати в громаді довіру до школи.
10. Звітуватися перед батьками, співробітниками школи, місцевою владою та інспекціями.

Шкільне управління не просто тісно співпрацює з директором (Head

---

Teacher), а й певною мірою постає над ним. Хоча воно діє на волонтерських засадах, його діяльність і якість виконання обов'язків оцінюється державною інспекцією з освітніх стандартів (Ofsted. Office for Standards in Education), яка може відсторонити члена шкільного управління, оголосивши новий набір на його місце.

За даними британського Національного фонду досліджень у галузі освіти, РТА (Асоціація батьків і вчителів) діє у 83 % початкових і 60 % середніх школах. Батьки зазвичай потрапляють до цих органів автоматично після вступу їхньої дитини до школи. Головне завдання РТА полягає у зміцненні зв'язків між батьками та школою, інформуванні шкільного управління, директора школи, вчителів та представників місцевої влади про батьківські запити і побажання. Проте ці зв'язки мають виключно рекомендаційний характер, оскільки РТА не володіє правом ухвалення рішень. Асоціація також займається збиранням коштів, добродійністю і пошуком меценатів, проводить з цією метою різні акції, вистави або ярмарки. Одержані кошти спрямовуються на ті потреби школи, які внаслідок різних причин не були передбачені шкільним бюджетом.

Починаючи з травня 2007 року, державні школи Великої Британії на законодавчому рівні зобов'язані брати до уваги думку батьків щодо тих чи інших аспектів навчально-виховного процесу. З того часу шкільні управління активізували такий напрям своєї діяльності, як створення Parent Council – батьківських комітетів, до яких входять батьки, чії діти навчаються в конкретній школі.

У Великій Британії поширена ще одна можливість залучення батьків до шкільного життя своїх дітей – прийняття на себе посади classroom helper – класного помічника з навантаженням одна і більше годин на тиждень. Помічники супроводжують дітей під час прогулянок, допомагають учителям в організації вистав та інших разових заходів, наглядають за читанням уголос учнів початкових класів. Вони можуть запрошуватися на уроки, тема яких стосується їхньої професійної діяльності.

Унаслідок такої різноспрямованої участі батьків у шкільному житті вони завжди обізнані зі шкільними подіями, адже шкільні новини, інформація про збори, вакансії, успішність учнів, результати інспектування та інше поширюються за допомогою електронної пошти, звичайних листів, sms-повідомлень.

Велика Британія – демократична держава, в якій інформування громадськості про діяльність системи освіти реалізується на всіх рівнях – від центрального до рівня освітньої установи. На сторінках газет не лише широко висвітлюються політичні дебати з питань освіти, а й оприлюднюються щорічні Таблиці результатів діяльності навчальних закладів, в яких подано результати іспитів у кожному навчальному закладі, наводиться ранжування шкіл. Це дає батькам змогу реалізувати право

---

вибору школи для своєї дитини, а педагогам й управлінцям визначати напрями подальшого вдосконалення діяльності тієї чи іншої школи [4, с. 73].

Для формування громадської думки діють спеціальні організації, наприклад, Національний освітній форум, до якого входять Національна Рада батьків (National Parent Governors'), Національна Рада шкільних управлінських рад (National Governor's Council and the GNC), які мають свої Інтернет-сайти. Такі сайти мають також учителі (Teachernet) – сайт Національної Ради вчителів NUT, директори шкіл, члени шкільних рад (Governornet).

Публічний аналітичний документ як різновид соціального звіту – це не звіт про виконання стандартних вимог, ефективності бюджету чи адміністративної роботи. Шкільний звіт відкрито надає інформацію про внесок систем освіти у добробут тих, хто і ній навчається. Він розкриває пріоритети та цінності освітньої політики, а також рівень досягнення цілей освіти та розвитку школи. Звіт може бути представлений у різних формах, але має бути зрозумілим для зацікавлених представників суспільства – учнів, батьків, інвесторів, законодавців і представників влади.

Такий звіт орієнтований на великі суспільні групи, а не на представників адміністрації чи професійної спільноти. Звітність (accountability) – складне поняття, яке містить елементи, до яких входять: потреба в інформації, право ставити запитання, обговорювати інформацію і формувати судження. Відповідно до цієї позиції, публічна звітність – це принцип партисипативного управління, тобто управління за участі суспільства. Тому вважається, що в публічному звіті мають бути представлені:

1) позиція учнів (звіт і програма розвитку школи мають відображати право учнів на участь у шкільних справах, що зміцнює демократичні засади);

2) позиція батьків (особливості взаємодії батьків з управляючими радами, директором, учителями);

3) позиція шкільних управляючих рад (несуть спільну з адміністраторами відповідальність за представлення у доповіді вірогідних даних, беруть участь у виборі індикаторів для дослідження, несуть відповідальність за врахування найбільш уразливих груп учнів);

4) позиція персоналу школи (вчителі об'єднані в ради, групи участі в проектах та інших об'єднаннях, які залучаються до управління та ухвалення рішень, несуть відповідальність за підготовку та обговорення звітів);

5) позиція громади (місцеві органи влади часто надають об'єктивні дані для шкільних звітів, поділяють відповідальність за їх вірогідність [4, с. 77–79].

Отже, у Великій Британії склалися певні традиції взаємодії батьків, учителів, представників громадських організації та місцевих органів

---



управління, започаткування яких припадає на останню третину ХХ століття. А в їх основу покладено демократичні принципи співробітництва всіх зацікавлених суб'єктів освітнього простору, які виконують управлінські функції і несуть відповідальність перед батьками учнів і місцевими органами управління. Найбільш поширеною формою, що відповідає за реалізацію такого співробітництва, є шкільні ради – об'єднаний орган, який охоплює батьків, учителів, представників місцевого управління та кооптованих членів, які залучаються для проведення експертизи. Для посилення ефективності діяльності шкільних рад їх члени забезпечуються спеціально розробленими інформативними матеріалами, проходять підготовку на короткотермінових курсах, які організуються за сприяння національних і місцевих асоціацій, звітуються за свою роботу перед батьками та представниками громадськості. Батьки залучаються до вирішення різних питань, пов'язаних з освітнім процесом, виконують ролі класного помічника, забезпечують змістовне дозвілля учнів у позакласний час.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Для британских школ родители важнее Министерства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://focus.ua/society/324658>
2. Курдюмова И. М. О роли школьных советов в Великобритании / И. М. Курдюмова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doxa.ru/obr/sobranie/Conf5.html>
3. Курдюмова И. М. Участие родителей в работе школы за рубежом / И. М. Курдюмова // Перемены. – 2003. – № 2. – С. 10–13.
4. Развитие образования: опыт реформ и оценки прогресса школы / созд.: Беркалиев Т. Н., Заир-Бек Е. С., Тряпицина А. П. – СПб.: Каро Классификация, 2007. – 144 с.
5. Edwards V. V. At home is school; Parents participation in primary education / V. V. Edwards, A. Redfern. – London, New-York, 1988.
6. EURYDICE – информационная система по вопросам образования в Европе, предоставляющая возможность сравнительного анализа национальных образовательных систем / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurydice.org>
7. Linking home and school / Craft M., Raynor J., Coben L. (eds.). – London, 1980.
8. Plawden Report. Children and their primary schools. HMSO. – London, 1967.